

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИPECULIARITIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES
IN MODERN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті проаналізовано особливості навчання іноземних мов студентів у сучасних закладах вищої освіти. Охарактеризовано особливості іноземної мови як засобу навчання, встановлено її виховний потенціал. Доведено, що засобами іноземної мови можна реалізувати завдання морального, патріотичного, розумового, трудового, естетичного, екологічного, економічного виховання. Заняття з іноземної мови характеризуються значним потенціалом полікультурного виховання.

Встановлено, що окрім навчання, заняття іноземної мови носить ще й виховний потенціал, який реалізується через лексичний матеріал, що відповідає навчальним програмам, додаткові джерела когнітивного змісту, у тому числі твори художньої літератури іноземними мовами, розповідями викладача, а також досвідом студентів, втіленим у фактах і подіях їхнього життя. Реалізація освітнього потенціалу занять з іноземної мови здійснюється й через педагогічний інструментарій, який використовується викладачем, зокрема активні методи навчання.

Охарактеризовано виховну потужність методу проєктів, ігрового методу та методу дискусії тощо. Визначено, що методичним змістом сучасного процесу навчання іноземних мов є його комунікативність. Цінність комунікативного підходу полягає у можливості індивідуалізувати цілі та зміст навчання, його методи та засоби. Комунікативний метод, який ґрунтується на комунікативному підході до вивчення мов, розвивається з урахуванням сучасних вимог. Комунікативна компетенція – це здатність студента орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, вміння оцінювати ситуації, враховуючи тему, завдання, комунікативні установки, які виникають в учасників до й під час бесіди.

Професійні компетенції викладача іноземної мови мають досить широкий вплив на навчальний процес, вони включають розумові, професійні, психологічні, дидактичні, перцептивні, організаторські, комунікативні, креативні вольові та інші компетенції. Результат навчального процесу визначається рівнем його професіоналізму, загальною культурою, особистісними рисами, вмінням налагоджувати міжособистісні контакти, здатністю заслужити авторитет і захопити студентську молодь завданнями навчання іноземних мов.

Доведено, що рівень володіння іноземними мовами є показником цивілізованості сучасного суспільства та фахового рівня спеціаліста, адже відкриває можливості до

цінностей світової культури. Сформована іншомовна компетентність відкриває перед фахівцем можливості міжнародної співпраці, опанування досягнень світової науки, що створює можливості для самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти.

Ключові слова: навчання, іноземна мова, студент, викладач, особисті якості, методи, підходи, комунікація, зміст освіти, цінності, культура.

The article deals with the peculiarities of teaching foreign languages in modern higher educational institutions. Different tasks of moral, patriotic, mental, labor, aesthetic, ecological and economic education can be realized at foreign language lessons by means of lexical tasks that corresponds to the curriculum as well as additional sources of cognitive content, including works of fiction in foreign languages, stories of teachers and students' life experience.

The realization of educational potential at foreign language lessons is carried out through pedagogical means, such as active teaching methods. The project method, the game method, the method of discussions have been described in the article. It has been determined that the communication is another methodological content of a modern foreign language learning process. Communicative competence is the students' ability to navigate and assess different situations, taking into account topics and communicative tasks among the participants during the conversations. Communicative methods are based on communicative approaches that give the ability to individualize the goals, methods, means and content of study.

It has been stated that the professional, mental, psychological, didactic, perceptual, organizational, communicative and creative competence of foreign language teachers have great influence on the educational process. The result of study depends on the teachers' level of culture, personal and interpersonal communicative qualities, ability to capture students' attention by setting interesting and useful tasks at foreign language lessons.

It has been proved that the level of foreign language knowledge indicates the level of civilization of the country as well as the professional level of specialists. Foreign language competence gives the possibility to cooperate with other countries, to master the achievements of world science. It provides an opportunity for students to improve, develop and educate themselves.

Key words: teaching, foreign language, student, teacher, personal qualities, methods, approaches, communication, content of education, culture.

УДК 377

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.1-23>

Гутиряк О.І.,

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Волошанська І.В.,

канд. пед. наук, доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В сучасних умовах глобалізації, інтеграції різних культур володіння іноземними мовами є необхідною умовою включення фахівця до світового інформаційного простору. Опанування новітніх методик

і технологій виробництва, новинок науки і техніки не можливе без вміння орієнтуватися у зарубіжному науковому та навчально-методичному дискурсі. Тому володіння іноземними мовами стає умовою успішної професійної діяльності особистості.

Однак сучасна вища школа не завжди задовольняє потреби суспільства і держави, адже дослідники освіти все частіше констатують зниження якості підготовки випускників вишів, консерватизм у виборі викладачами педагогічного інструментарію, повільне впровадження до освітнього процесу інтегративного підходу тощо. Вища освіта подекуди продовжує будуватися на основі накопичувальної моделі знань, яка формує вміння розв'язувати проблемні ситуації лише у стандартних умовах, чого зовсім недостатньо у сучасному мінливому світі. У змісті підготовки фахівців на вивчення іноземних мов відводиться незначна кількість кредитів, а мета вивчення іноземної мови іноді не виходить за межі вміння розуміти спеціалізовані тексти зі словником, що зовсім не відповідає вимогам сучасного суспільства. Очевидно, що за таких умов випускник закладу вищої освіти не буде конкурентоздатним на ринку праці, а його кар'єрне зростання гальмуватиметься. З огляду на це змінюються вимоги до майбутнього фахівця в частині його іншомовної підготовки. Це має бути особистість, здатна не лише читати і перекладати іноземну науково-технічну літературу, але й спроможна налагоджувати контакти з іноземними колегами, спілкуватися без посередників у професійному середовищі. Саме тому затребуваність іноземної мови в суспільстві підвищує її статус як навчальної дисципліни, здатної реалізувати пізнавальну, розвивальну та виховну мету в системі вищої професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних умовах зростає роль вивчення іноземних мов, погляди науковців фокусуються на виховному потенціалі відповідної дисципліни (Ю. Благов, С. Івасішина, Т. Солопова). У їхніх працях наголошується на значенні іноземної мови у долученні молоді до кращих взірців світової і рідної культури; здійснюється аналіз основних шляхів реалізації виховного потенціалу занять з іноземної мови.

Проблема виховного потенціалу занять з іноземної мови розглядається в контексті культурологічного підходу, адже змістом іншомовної освіти є культура. З огляду на це в основі навчання іноземних мов має бути принцип культуровідповідності. На цьому наголошують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (Н. Ільчишин, Е. Пассов, Н. Кузовлева, D. Buttjes, M. Vyram, C. Kramtsch, T. Mughan). Так, С. Kramtsch [9] критикує підхід до викладання іноземних мов, коли мова продовжує викладатися як фіксована система формальних структур та універсальних мовних функцій і є нейтральним каналом для передачі культурних знань. Науковець наголошує на необхідності зміни підходу до іншомовної освіти, стверджуючи про важливість викладання мови як культури. Натомість Т. Mughan [10] стверджує, що навчання іноземних мов у вищій

школі має базуватися на підходах міжкультурності та готувати студентів до об'єктивного сприймання численних культур, розуміння людей, які їх представляють.

Метою статті є проаналізувати особливості навчання іноземних мов студентів у сучасних закладах вищої освіти з метою їх впровадження у освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Виховання фахівця, який буде жити і професійно розвиватися в нових соціально-культурних умовах, є об'єктом уваги держави і суспільства. Соціокультурні виклики ХХІ ст., побудова інформаційного суспільства, реформи системи освіти, розвиток наук про людину, вплив світового освітнього співтовариства актуалізують проблему пошуку шляхів удосконалення процесу виховання студентської молоді. Важливим у підготовці сучасних спеціалістів стає розвиток їхніх світоглядних орієнтацій, високих моральних якостей, професійної і загальної культури, громадянськості, естетичної культури тощо.

Громадянське суспільство орієнтує вищу освіту на формування професійно і соціально компетентної, конкурентоздатної особистості, здатної до творчості і самовизначення в умовах мінливого світу. З огляду на це сучасна вища освіта має не лише давати необхідні знання, але й готувати особистість, здатну жити в ситуації соціально невизначеності, приймати рішення і нести відповідальність за них, вступати у діалог і співпрацю. Тому головним завданням закладу вищої освіти є підготовка особистості до самореалізації у різних сферах життєдіяльності: професійній, сімейній, суспільно-політичній тощо.

Українському суспільству потрібна компетентна, підприємлива, моральна молодь, яка володіє активною життєвою позицією, лідерськими якостями, гнучким мисленням та готова до міжнародної співпраці. Тому необхідно всебічно сприяти її освіті і вихованню в умовах чітко побудованої системи виховання закладу вищої освіти.

До вихідних позицій організації навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти В. Кудіна, М. Соловей і Є. Спіцин [4, с. 81] відносять такі:

- 1) виховання є осердям освітнього процесу;
- 2) процес виховання має будуватися з урахуванням запитів суспільства, потреб і зацікавлень студентів, специфіки закладу вищої освіти;
- 3) виховання полягає у створенні умов для професійного, творчого, наукового, фізичного розвитку особистості;
- 4) процес виховання є динамічною системою виховної взаємодії суб'єктів, що спрямовується на формування особистості громадянина України;
- 5) процес виховання є створенням умов для різнобічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямованої на становлення особистості студента на основі його саморозвитку, самовиховання самореалізації;

б) виховання є системою життєдіяльності студентської молоді, що знаходить вияв в аудиторній і позааудиторній роботі.

Тому навчальний процес необхідно розглядати як основний виховний ресурс, адже кожен із компонентів освітньої програми володіє значним виховним потенціалом. Міжкультурна взаємодія є інструментом розвитку особистості, що формує здатність до участі в міжкультурній комунікації, готовність до спілкування, співпраці і товаришування. Оскільки роль міжкультурної взаємодії зростає, підвищується і роль іноземних мов, необхідність володіння ними, оскільки це створює можливості для поєднання різних світоглядних позицій і оцінювання навколишнього світу з різних точок зору.

Іноземна мова – це невід’ємний компонент процесу навчання у вищій школі. Вона є засобом спілкування, пізнання, осмислення і інтерпретації фактів іншої культури, усвідомлення власної культури і ознайомлення з нею представників інших співтовариств. Іноземна мова сприяє підвищенню не лише практичного ефекту навчання, що виражається у здобутті нових знань, але робить значний внесок у різнобічний розвиток особистості.

Кожне заняття з іноземної мови – це перехрестя культур, практика міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ і іноземну культуру: за кожним словом стоїть зумовлене національною свідомістю уявлення про світ. Навчання іноземної мови на основі ознайомлення з культурою інших країн є одним із основних завдань і принципів усього процесу вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти. Воно полягає у знайомстві з існуючими політичними, діловими, моральними, релігійними, естетичними ідеями представників іншої етнічної культури, з психологією, історією, літературою інших народів. Це створює основу для високого інтелектуального і соціокультурного рівня молоді, адже вивчення іноземної мови має важливе значення для формування світогляду, розвитку самосвідомості, ціннісних орієнтацій студентів [3, с. 326].

Навчання іноземних мов сприяє розвитку задатків, культури, почуттів, здібностей. На всіх етапах навчання іноземної мови створюються можливості для виховання допитливості, ініціативності, самостійності, відбувається засвоєння прийнятих у суспільстві соціокультурних правил і моральних норм тощо. Вивчення іноземної мови сприяє створенню умов для інтеграції в культури інших народів, сприяє формуванню загальнолюдських цінностей, вихованню в душі миру, толерантності, гуманної міжнаціональної комунікації, розвитку культури спілкування і комунікативної компетентності, оволодінню новою науково-технічною інформацією, формуванню професійно-значущих особистісних якостей тощо.

Є. Пассов і Н. Кузовльова [5, с. 30] стверджують, що заняття з іноземної мови володіють потенціалом виховання:

- патріотизму як потреби і здатності діяльної любові до своєї Батьківщини, що передбачає активну та творчу участь у житті рідної країни, сприяння всьому, що спонукає до її процвітання;
- гуманістичного світогляду як здатності і потреби до розв’язання проблем, пов’язаних із виживанням, милосердям, подоланням криз цивілізації, збереженням природного середовища;
- толерантного ставлення до інших культур, потреби в долученні до світової культури;
- правової свідомості, усвідомлення власної гідності і поважного ставлення до гідності людей;
- потреби і здатності приймати чужу точку зору на соціальні і гуманітарні проблеми, співпрацювати в умовах відмінності поглядів і переконань тощо.

Засобами іноземної мови можна реалізувати завдання морального, патріотичного, розумового, трудового, естетичного, екологічного, економічного виховання. Заняття з іноземної мови володіють значним потенціалом полікультурного виховання тощо. Виховний потенціал занять з іноземної мови реалізується через зміст освіти, насамперед лексичний матеріал, який відповідає навчальним програмам, представлений текстами підручників і посібників, додаткових джерел когнітивного змісту, у тому числі творами художньої літератури іноземними мовами, розповідями викладача, а також досвідом студентів, втіленим у фактах і подіях їхнього життя.

У процесі вивчення цієї дисципліни студентам пропонується тематика, яка торкається різних сторін життєдіяльності людини. Значна увага приділяється культуровідповідному характеру змісту освіти, в якому представлені цінності духовної і матеріальної культури, пізнавальної культури в галузі наук, мистецтва, економічної культури і культури праці, політичної, правової і громадянської культури, культури сімейних взаємин, фізичної і валеологічної культури, інформаційної культури тощо. При цьому виховання культурної людини потрібно розпочинати з виховання поваги до традицій власної країни, а також країни, мова якої вивчається, що створить можливості для збереження власної культури і ментальності, залишаючись компетентною особистістю, здатною спілкуватися з носіями мови на рівних.

Відбір тематики для обговорення має базуватися на специфіці фаху, до якого готуються студенти, враховувати їхні інтереси, рівень знань і складності. Також необхідно враховувати цінність матеріалу для формування правильних уявлень про світову історію й культуру; його потенціал у плані мотивації до знайомства з культурою інших народів; безпеку можливого маніпулювання

культурними стереотипами у свідомості студентів [7, с. 19]. За таких умов обговорення пропонованої студентам тематики передбачатиме обмін думками, вияв власного ставлення до предмета спілкування. Тому поряд із розвитком комунікативних здібностей у майбутніх фахівців формуватиметься ціннісне ставлення до фактів, подій, явищ, що й складатиме основу виховання.

Включення до змісту освіти загальнолюдських цінностей дає змогу виховати переконаність у їхній значущості і пріоритетності, сприяє формуванню гуманістичного світогляду, здатності до розв'язування проблем, пов'язаних із милосердям, подоланням цивілізаційних криз. Розгляд проблем свободи, прав і обов'язків особистості як цінності дозволяє формувати потребу і здатність робити продуманий соціальний вибір, виховувати правову свідомість, усвідомлення власної гідності, а також повагу до гідності інших людей.

Очевидно, що зміст матеріалу, який пропонується студентам, може сприяти формуванню толерантності як цінності, що дає змогу розуміти і з повагою ставитися до іншої точки зору, конструктивно взаємодіяти з людьми та групами людей незалежно від їхньої національної, соціальної, релігійної приналежності, поглядів, переконань, способу мислення тощо. З огляду на складний екологічний стан довкілля, необхідність грамотно розв'язувати екологічні проблеми важливим є включення до змісту навчання іноземних мов тематики, яка сприяла б формуванню таких цінностей як відповідальне ставлення до природи, раціональне використання її багатств, гуманне ставлення до всього живого тощо.

При вивченні іноземних мов створюються можливості для формування художньої культури особистості як поєднання знань, ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, розвитку сприймання і розуміння прекрасного в мистецтві країни, мова якої вивчається, розвитку естетичних поглядів, почуттів, смаків, потреб у створенні прекрасного, а також розвиток бережливого і відповідального ставлення до культури.

Методичним змістом сучасного процесу навчання іноземних мов є його комунікативність. Цінність комунікативного підходу полягає у можливості індивідуалізувати цілі та зміст навчання, його методи та засоби. Комунікативний метод, який ґрунтується на комунікативному підході до вивчення мов, увібравши все позитивне, що було в традиційних методах, розвивається з урахуванням сучасних вимог. Комунікативна акомпетенція – це спроможність студента вибирати й реалізовувати програми мовленнєвої поведінки залежно від здатності студента орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, тобто вміння студента оцінювати ситуації, враховуючи тему, завдання, комунікативні установки, які виникають в учасників до й під час бесіди [1, с. 316].

Комунікативне навчання іноземних мов має діяльнісний характер, адже здійснюється акт спілкування, взаємодії. Учасники взаємодії намагаються розв'язувати як уявні, так і реальні завдання спільної діяльності за допомогою іноземної мови [8, с. 100]. При цьому засадничим моментом є твердження І. Біма [2, с. 40] про те, що комунікативність не можна зводити лише до встановлення соціальних контактів за допомогою мовлення. Комунікативність є долученням людей до духовних цінностей інших народів.

Тому сучасне заняття іноземної мови є процесом творчої співпраці студентів, спілкування, обміну думками. Наявність мовленнєвої комунікації забезпечує виховний вплив, адже студент опиняється в позиції суб'єкта, який висловлює власну точку зору, виявляє активність, творчість, самостійність, самовдосконалюється, саморозвивається, самовиховується. Активна позиція суб'єктів навчального процесу сприяє інтенсифікації когнітивних і виховних складників.

Суттєвими ознаками активних методів навчання іноземних мов є проблемність, орієнтація на майбутню професійну діяльність, комунікативність, творчість, індивідуалізація, компетентнісна спрямованість. Застосування цих методів на заняттях з іноземної мови дозволяє ефективно формувати не лише пізнавальну, але й професійну мотивацію, давати уявлення про майбутню професію, формувати вміння спільної роботи у колективі та розв'язувати змодельовані професійні ситуації, виховувати почуття відповідальності за виконану справу, соціальні та професійні цінності, настанови тощо.

До активних методів навчання іноземних мов належать, зокрема, метод проєктів, ігровий метод, метод дискусії тощо. Всі вони характеризуються значною виховною потужністю. Метод проєктів спрямовується на розвиток умінь самостійно конструювати знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного і творчого мислення тощо. При застосуванні цього методу варто орієнтуватися на розробку важливих у дослідницькому плані проблем, які вимагають інтегрованих знань, мають практичне значення для майбутньої професійної діяльності та формують ціннісні настанови особистості. Наприклад, проєкт на екологічну тематику сприятиме не лише усвідомленню майбутніми фахівцями екологічних проблем і їхніх наслідків для життєдіяльності людини, але й стимулюватиме їхню активність у розв'язанні цих проблем, беручи участь в екологічних акціях, економлячи енергоресурси, пропагуючи екологічну інформацію серед ровесників тощо.

Використання ігрового методу, зокрема ділових ігор, дає змогу зімітувати діяльність реальних соціально-економічних систем. Беручи на себе

певну роль, учасники гри набувають соціального досвіду спілкування та прийняття відповідальних ділових рішень. Разом із набуттям професійних знань у студентів формуються навички професійної взаємодії, колегіальність, вміння керувати і підпорядковуватися, розвивається культура прийняття рішень, виховується стриманість у словах і вчинках. Наприклад ділова гра на тему: «Становище дітей з обмеженими можливостями здоров'я в Україні» може проводитися у формі науково-практичної конференції, в якій беруть участь фахівці: педагоги, психологи, соціологи, лікарі тощо. «Фахівці» завчасно готують виступи, які базуються на реальних статистичних даних. «Соціологи» готують інформацію про кількість дітей з обмеженими можливостями здоров'я, які проживають в Україні. «Лікарі» інформують про стан їхнього здоров'я та заходи, спрямовані на оздоровлення дітей з обмеженими можливостями здоров'я. «Психологи» та «педагоги» зосереджуються на питаннях освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я, пріоритетах державної освітньої політики тощо. Така ділова гра дає можливість студентам сформулювати власні погляди на проблеми осіб з обмеженими можливостями здоров'я, створює можливості для виховання моральних якостей (доброта, милосердя, співчуття, співпереживання тощо), формування уявлень про здоров'я як цінність тощо.

Дискусія часто застосовується на заняттях з іноземної мови для розвитку вмінь говоріння іноземною мовою. Якщо проблема, запропонована для обговорення, є болючою чи важливою для студентів, вона змусить їх задуматися, поставитися до неї серйозно. Майбутні фахівці зможуть порівняти власну точку зору з поглядами друзів, критично поставитися до власних ідей, навчитися толерантно ставитися до діаметрально протилежних поглядів, сформулювати вміння розглядати проблему з різних перспектив тощо. Наприклад, дискусія на тему: «Мій вільний час – для мене чи для інших?» створює можливості для виховання у студентів альтруїстичних рис характеру, бажання брати участь у добродійній діяльності, викликає потребу у пропагуванні серед ровесників ідеї волонтерства тощо.

Професійні компетенції викладача іноземної мови мають досить широкий вплив на навчальний процес, включають розумові, професійні, психологічні, дидактичні, перцептивні, організаторські, комунікативні, креативні вольові та інші компетенції [6, с. 137]. Саме від викладача значним чином залежить психологічний клімат на занятті, який впливає на якість здійснюваної комунікації. Важливо, щоб педагог був методично грамотним, умів здійснювати індивідуальний підхід до студентів, володів організаторськими та комунікативними здібностями, педагогічною інтуїцією та педа-

гогічним тактом, був здатним гнучко реагувати на ситуацію в аудиторії.

Необхідно усвідомлювати, що педагог, його особистісні риси, професійна спрямованість для студентів є прикладом. Виховне значення особистості викладача визначається рівнем його професіоналізму, загальною культурою, особистісними рисами, вмінням налагоджувати міжособистісні контакти, здатністю заслужити авторитет і захопити студентську молодь завданнями навчання іноземних мов.

Висновки. Отже, іноземна мова як навчальна дисципліна в сучасних умовах глобалізації та інтеграції різних культур володіє значним потенціалом. Вивчення іноземних мов сприяє формуванню світогляду студентів, розвитку ціннісних орієнтацій, стимулює розвиток допитливості, ініціативності, самостійності. Важливим завданням занять з іноземної мови є виховання толерантності, культури міжнародного спілкування, патріотизму. У процесі іншомовної освіти створюються можливості для реалізації завдань морального, патріотичного, розумового, трудового, естетичного, екологічного, економічного виховання. Виховний потенціал занять з іноземної мови реалізується через зміст освіти, педагогічний інструментарій, особистість викладача. Кожен із цих складників є самостійним і достатнім компонентом реалізації виховних завдань. Натомість їхнє поєднання створює умови для підвищення виховного впливу іноземної мови.

Рівень володіння іноземними мовами є показником цивілізованості сучасного суспільства та фахового рівня спеціаліста, адже відкриває можливості до цінностей світової культури. Сформована іншомовна компетентність відкриває перед фахівцем можливості міжнародної співпраці, опанування досягнень світової науки, що створює можливості для самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти.

Перспективною для наступних досліджень є розробка питань інноваційних шляхів реалізації виховного потенціалу іноземної мови, відбору сучасного змісту професійно орієнтованого іншомовного навчання, який би володів значним виховним потенціалом, а також формування у майбутніх фахівців мотивації на вивчення іноземних мов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бесараб Т.П. Переваги комунікативного підходу при вивченні іноземних мов у ВНЗ / Т. Бесараб // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 315–317.
2. Бим И.Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе. Проблемы и перспективы / И.Л. Бим. Москва : Просвещение, 1988. 255 с.
3. Благов Ю.В. Поликультурно-мировоззренческий потенциал иностранных языков и литературы: межпредметная интеграция / Ю.В. Благов // Известия

Самарського научного центра РАН, 2010. Т. 12 (5). С. 326–330.

4. Кудіна В. Педагогіка вищої школи / В. Кудіна, М. Соловей, Є. Спіцин. К. : Ленвіт, 2007. 194 с.

5. Пассов Е. Урок іноземного мови / Е. Пассов, Н. Кузовлева. М. : Глосса Пресс, 2010. 640 с.

6. Петрова О.Б. Структура якостей викладача іноземної мови / О. Петрова // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії : матеріали XIX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (30-31 жовтня 2015 р.) // Зб. науков. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 135–137.

7. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В. Сафонова // Иностранные языки в школе, 2001. № 3. С. 17–23.

8. Соболева Е.А. Внедрение коммуниктивно-деятельностного подхода в практику обучения иностранному языку / Е. Соболева // Педагогический журнал, 2017. Т. 7 (4А). С. 98–107.

9. Kramsch C. The cultural component of language teaching / C. Kramsch // Language, Culture and Curriculum. 1995. Vol. 8, Issue 2. P. 83–92.

10. Mughan T. Intercultural competence for foreign languages students in higher education / T. Mughan // The Language Learning Journal. 1999. Vol. 20, Issue 1. P. 59–65.